

Korhatártalanul – Új generációk az interneten

Az idős emberek problémáinak megközelítésében le kell számolni az „Öreg néne őzikéje” nyomán a társadalomban élő sztereotíp képekkel. A klasszikus nagy-szerepeknek a ma idősei sem akarnak megfelelni, hiszen ők a 60-as évek, a beatkorszak huszonévesei, akik napjainkban vonulnak nyugdíjba, és unokáik kiszolgálása, a cicagondozás kispolgári idillje helyett a saját életüket szeretnék egészségesen élni, utazva, nyaralva, sportolva, szórakozva, vásárolva, dolgozva – gyakran elvágva anyagi lehetőségeik korlátai közül. A tanulmány számba veszi az idősök hátrányos helyzetének azokat a tényezőit, amelyek gátolják integrálódásukat az információs társadalomban. A szerzőpáros felhívja a figyelmet néhány hazai és európai kezdeményezésre, továbbá a szükséges társadalmi-kormányzati lépésekre is.

Kulcsszavak: *idősügy, e-inclusion, hátrányos helyzet, digitális szakadék, Inforum, Unoka-nagyszülő informatikai verseny*

Szerzői információ:

Dombi Gábor

Újságíró, az Informatikai Érdekegyeztető Fórum (Inforum) főtítkára, a Népszabadság Online alapító főszerkesztője (1996). Informatikapolitikai tanácsadó, televíziós és rádiós szerkesztő. Az Internet Szolgáltatók Tanácsa Tanácsadó Testületének titkára és az Infopoly Alapítvány az Elektronikus Demokráciáért elnöke. Főbb publikációi: *Idősök útja az információs társadalom technológiájához* (2005), *Az információs társadalom felé* (2001), *Magyar Informatikai Charta* (2000), *The Key to Central and Eastern Europe* (1998), *Kultúráközvetítés és magyar zsidóság* (1990).

E-mail: dombi@mail.datanet.hu

Faragó Judit

Szociológus, szociális munkás, a Kisebbségi és Emberi Jogi Alapítvány munkatársa. Főbb tanulmányai: *Önkényes lakásfoglalók a Ferencvárosban* (1997), *A roma polgárjogi mozgalom Magyarországon* (2005), *Idősök a mai magyar társadalomban* (2005), *Survey on integration rights and assistance projects/ activities for refugees in Hungary* (2006).

E-mail: farago@keja.hu

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Dombi Gábor, Faragó Judit. „Korhatártalanul – Új generációk az interneten”.

Információs Társadalom VI, 2. szám (2006): 23–37.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.VI.2006.2.4>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Dombi Gábor – Faragó Judit

Korhatártalanul

Új generációk az interneten

Az internetkorszakba belenőtt gyerekek, fiatalok magányosan vagy csak kortársakkal ültek a számítógép elé. A számítógép olyan újdonságként jelent meg a társadalom széles rétegeinek életében, ami a korábbi ismeretátadási úttól eltérő volt: a tudás és a jártasság nem az idősebb generációktól került át hozzájuk, hanem éppen fordítva. A 90-es évtized fiatalja a számítógép kezelését tízéves kora körül sajátította el, szüleit jóval megelőzve. A szülők gyakran a gyerekektől lesték el a számítógép és később az internet használatát – ha a munkahelyükön nem használtak számítógépet. A családokban a gyerekek tanulmányait segítőnek bukkan fel a számítógép, az internet pedig a felsőoktatásban tanuló nagyfiú-nagylány kedvéért költözött be a családba. A kormányzat a *Sulinet* hálózat kiépítésével „felmenő rendszerben” képzelte el a társadalom bevezetését az információs társadalomba, az idősebb korosztályokat magára hagyva.

A számítógéppel otthon nem rendelkező gyerekek internetes szocializációja az iskolában, a barátoknál, vagy internetkávéházakban, teleházakban történt. Ebből következőleg elveszett a szülői kontroll lehetősége, és ezért a család számára nem volt tudható, hogy hol (milyen oldalról) miféle hatás éri a gyerekeket. Ebből fakadóan a felnőttek az internethez – még az ezredforduló után is – erősen negatívan viszonyultak. Számukra az internet és a PC maga volt az új ördög, a lelkeket megrontó misztikus mumus, amely elveszi a figyelmet a tanulástól, a játéktól, a társaságtól és a családtól (nem is beszélve a családi tévénézésről). A számítógéppel felnőttkorban találkozó sokáig félték a géptől, a leggyakrabban hangoztatott véleményük az volt, hogy nem akarják a PC-t tönkretenni. A rendszerváltó korosztályokat, akik 1989–90-ben érett felnőttként léptek be az új(rarendeződő) világba, sokkolta az internet megjelenése. Ez ugyanis egy újabb alkalmazkodási feladatot jelentett számukra: első reakcióként nem tudtak mit kezdeni egy újabb civilizációs, kulturális változással – s inkább annak tagadását, regresszív elutasítását választották. A tiltás után nem a tűrés következett, hanem egy óriási „szabályozhatnék”, s felelős állami hivatalnokok azzal töltöttek értékes hónapokat az életükből, hogy arra keressenek választ, miképpen lehet máris szűk – lehetőleg szigorú állami felügyelettel merevített – határok közé kényszeríteni az internetes tevékenységeket, s ellenőrizni, mi folyik az interneten otthon és a munkahelyeken.

Az újabb eszközök elterjedésével – hála a modernizálódó hivataloknak, vállalkozásoknak – a szülők riadalma lassanként alábbhagy. A gyerekek ügyessége apróbb frusztrációt okoz, de hatékonyságot szül és versenyre kényszerít: ki használja gyakrabban a számítógépet. Ám egyértelművé válik, hogy egy óriási kör nem, vagy csak nehezen, sok-sok segítséggel szokja meg az információs korszak csodáit, ez pedig az ötven éven túliak és az idősek – Magyarországon 3,5 millió – köre.

*

Az időskor fogalmának meghatározásához használhatunk objektív és szubjektív kritériumokat. Az objektív kritériumok legfontosabbika a gazdaságilag aktív kor vége, illetve a nyugdíjba vonulás korhatára. Az időskor alsó határát a statisztika a nyugdíjba vonuláshoz köti.

Ez sem tekinthető azonban mozdíthatatlan sarokkönek, mivel Magyarországon a nyugdíjkorhatár változó, és jelenleg a nők és férfiak esetében eltérő. A nyugdíjkorhatár, ami ma a nőknél 55 év, a férfiaknál 60 év, 2009-re mindkét nem esetében egységesen 62 év lesz.

2003-ban az átlagos nyugdíjba vonulási kor a férfiaknál 59,7 év, a nőknél 58,6 év volt (az átlagos szolgálati idő 37,7 év). Az Európai Unió és az Európa Tanács statisztikái az időskort a 65 évnél idősebbekre vonatkoztatják, míg a hazai statisztikák a nyugdíjkorhatár folyamatban lévő emelése miatt az időskort általában a 60. évnél húzzák meg.

Az időskor szubjektív jellemzői közé tartozik az egyes emberek saját magukról, erejükéről és általában az öregségről alkotott képe, s ez nagymértékben meghatározza, hogy öregeedésükhöz hogyan tudnak alkalmazkodni. Nem feltétlenül a naptári évek szerint idősödünk, hanem az egész életutunk határozza meg, mikortól érezzük magunkat idősnek. Az öregeedés útjai tehát egyediek, szubjektívek.

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet *Életünk fordulópontjai* című, 2001–2002 fordulóján készült adatfelvétele szerint az öregség jellemzői közül 60%-unk gondolta elsődlegesnek, hogy valaki „nem tudja ellátni magát, másokra van utalva”. A válaszadók 50%-a vélte úgy, hogy az számít idősnek, aki „szellemileg leépült”, 48% válaszolta, hogy a „megromlott egészségi állapot” az időskor fő jellemzője, és 37% szerint az időskor eljöttének feltétele a betöltött 65. életév.

Az időskor meghatározásának kulcsfontosságú tényezője mindenképpen a gazdaságilag aktív, illetve inaktív lét. A gazdasági aktivitás feltételei pedig az egyén munkaerő-piaci esélyei. A munkáltatók azonban a munkaerőpiacon a 18–39 éveseket részesítik előnyben, ez a szűk korosztály az aktív kereső és fogyasztó csoport. 40 éves kor fölött nehéz új munkát találni, 50 fölött még nehezebb. Aki 50 évesen vagy idősebben kerül ki a munkaerőpiacról, annak nagyon kevés az esélye újabb munkaviszony teremtésére, mert már túl idősnek tartja magát ahhoz, hogy új dolgokat tanuljon.

Az idős embereket a társadalmi kirekesztettség jóval inkább veszélyezteti, mint fiatalabb társaikat. Fizikai, egészségi állapotuk megromlott, jövedelmük alacsony(abb), és ez életük végéig változatlan marad. A munkahelyről való kilépéssel, gyermekeik elköltözésével eltávolodnak a társadalmi hálózatoktól. Megnövekedett szabadidejükben az utazást, a kultúrafogyasztást szűkös anyagi helyzetük limitálja. A közvélemény a főlegessé váltak, eltartottak, inaktívak kategóriájába sorolja őket, elfelejtve, hogy mennyi értékes tudás és bölcsesség van a birtokukban, és hogy ők is csak a gyerekeikre, unokáikra fordították életük során energiáik nagy részét.

Az *Eurobarometer* 2003-as diszkriminációkutatása az etnikum, faj, vallás, szexuális beállítódás, valamint életkor és fogyatékoság alapján történő diszkrimináció mértékét vizsgálta. Az eredmények szerint a válaszadók 5%-a élt át negatív megkülönböztetést az életkora miatt, ami a legmagasabb arány az összes többi megkülönböztetési alap közül. Az emberek azonban sokkal nagyobb arányban voltak faji és etnikai alapú diszkrimináció szemtanúi (22%), mint kor (6%), vallás (9%), vagy fogyatékoság (11%) alapján törté-

nő megkülönböztetése. A munkaerőpiacon viszont az egyik legelterjedtebb nézet az életkor alapján történő megkülönböztetés. A válaszadók 71%-a állította, hogy az ötven év fölöttieknek kevesebb esélyük van az elhelyezkedésre. Ez a szellemi (87%) és testi (77%) fogyatékoság után a legelterjedtebb diszkriminációforrás sokkal magasabb arányú, mint az etnikai (62%) alapú megkülönböztetés.

Az idős emberekkel szembeni intolerancia kiterjed a sokkal fiatalabb korosztályokra is, főleg ha munkapiaci esélyekről, foglalkoztatásról van szó. A társadalomtudósok legújabb kutatásai szerint bizonyos területeken már a 35 év feletti munkavállalók is hátrányos megkülönböztetésnek vannak kitéve. Abból kiindulva, hogy az emberek tovább élnek, továbbá később és kevesebb gyereket szülnek, tehát társadalmaink öregszenek, az ilyen korai hátrányos megkülönböztetés ijesztőnek hat.

Ma az Európai Unióban több példaértékű kezdeményezés létezik arra, hogy hogyan lehet az idős embereket a kirekesztettségől megóvni, illetve ők maguk mit tehetnek ezért.

Nyugati szomszédainknál számos idős ember már aktívan részt vállal a civilszervezetek munkájából. A vállalkozó kedvű idősek szélesebb köreinek mozgósítása az önkéntes munkára a nyugdíjas évek aktívvá és hasznossá tételének fő eszköze lehetne. Az idősek bevonása a saját közösségükért végzett önkéntes munkába többszörös hasznot hozhat. Egyrészt a szolgáltatások fogadói gazdagodnak a szolgáltatással, az időseknek jót tesz a pszichikai, mentális stimuláció, amelyet az új kapcsolatok, helyzetek, feladatok hoznak. Elégedettséget, a hasznosság érzését válthatja ki bennük a közösségi munka, az önkéntes munka alacsony költségeiről nem is beszélve.

A másik fontos eszköz a kirekesztettség megelőzésére az élethosszig tartó tanulás kiterjesztése a nyugdíjas évekre is. Az időskorúaknak kapacitásuk és kedvük is van tanulni, de ezt a tényt a többség figyelmen kívül hagyja. Olyan munkákban részt venni, amelyek mentálisan stimulálóak, elősegíti a szellemi kapacitás megőrzését az időskorban. Ezeket a lehetőségeket ki kell használni, és ki kell terjeszteni például olyan területekre is, mint az információs technológiák használata.

*

Nyugat-Európában a 80 év feletti népesség nagyobb hányada internetezik, mint Magyarországon a 60 év fölöttiek. Az internet az idősebb korosztály számára talán még fontosabb lehet, mint a gyermekeknek. Az információs társadalom újrendezi a társadalmi erőforrásokhoz, az információkhoz és a szolgáltatásokhoz való hozzáférést. Az Európai Tanács *eEurope* programjai ezért is hangsúlyozzák az úgynevezett „e-befogadási” (*e-inclusion*) programok fontos elemeként az e-kormányzat, az e-szolgáltatások fejlesztésének fontosságát. A társadalom jelentékeny részének élete válhat könnyebbé, ha a szükséges ismeretek és szolgáltatások gombnyomásra válnak számára elérhetővé. S mivel az internet nem egyoldalú befogadásra kárhoztat, mint a televízió, ezért a társadalom is erősödhet az interneten megjelenő – tapasztalatokon alapuló – ismeretanyaggal és azokkal a véleményekkel, amelyeket az idősebb korosztály tagjai publikálnak. Az internet ezen túlmenően az új kommunikáció helye, ahol levélben, csevegőszobákban is folyik az élet, s ahová a belépés nem csak fiataloknak engedélyezett. Közösségek, levelezőhálózatok jönnek létre, barátságok és szerelmek születnek ebben a korosztályban is az interneten.

Az információs társadalom közös alapja a számítógép- és internethasználat, vagyis az elektronizált közéletben és információszerzésben való interaktív részvétel. Az idősebb generációk esetében a felmérések szerint az elektronikus információhoz való hozzáférés a mindennapokat teszi egyszerűbbé. Az internet segít az időseknek, hogy a külvilággal kapcsolatban lévőknek érezzék magukat, és biztosítja, hogy az idősek lépést tartsanak a változásokkal. Az internet használatának következtében az idősebbek nem függenek többé saját családjuktól mint a szociális támogatás egyetlen forrásától. Négy európai internetezőből hárman (78%) úgy gondolják, hogy életüket megváltoztatta az internet. Legtöbbjük úgy véli, hogy tájékozottságot (97%), a közszolgáltatásokhoz való jobb hozzáférést (95%), társadalmi elfogadottságot (93%), jobb kapcsolattartási lehetőségeket (91%) és időmegtakarítást (80%) biztosít az internet használata. Az *Eurobarometer* 2001-es felmérése arra is fényt derített, hogy az internethasználók 93%-a gondolja azokról, akik nem használják a világhálót, hogy fontos lehetőségeket hagynak kihasználatlanul. Napjainkra a nemhasználók felénél már a digitális kirekesztődés jeleit is lehet tapasztalni. Míg azonban Európában minden harmadik ember használja az internetet (és közülük minden tizenkettedik nyugdíjas), ez Magyarországon csak minden huszadikról mondható el. Az Unióhoz újonnan csatlakozott tagállamok 55 év feletti polgárainak átlagosan mindössze 3,2%-a tekinthető internetfelhasználónak, miközben az új tagországok lakosságának átlagosan 31%-a használja az internetet. Az idősek a digitális kirekesztettség által leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportot alkotják. Az idősek nagy részének ugyanis már nem volt alkalma aktív korában elsajátítani korunk írástudását, a digitális írástudást.

Az internethasználat legfőbb gátja a legtöbb háztartásban a számítógép hiánya (44%). A második leggyakrabban hangoztatott ok az érdeklődés hiánya (37%), a harmadik az internetezés magas költsége (22%), a negyedik pedig a hozzáértés hiánya (16%).

Az információs és kommunikációs eszközök felhasználásában kialakult különbségeket meghatározza a háztartások mérete és bennük az időskorúak, a tanulók száma, továbbá a gazdaságilag aktív és inaktív tagok száma. Minél nagyobb és minél vegyesebb korosztályú egy háztartás, annál nagyobb valószínűséggel van internet-előfizetésük, minél nagyobb az aktív keresők aránya, annál valószínűbb az otthoni internet-hozzáférés.

Nagymértékben befolyásolják továbbá az információs és kommunikációs eszközök használatát a háztartások szerzett és felhalmozott erőforrásai (a háztartás vagyoni és jövedelmi pozíciója) és a háztartás infrastrukturális környezete (a település mérete és földrajzi régiója). Óriási aránytalanság figyelhető meg ugyanis a településtípusok között a nagy sávsebességű internetelési lehetőségek terén. Míg a magyar lakosság egyötöde él 2500 főnél kisebb lélekszámú településen, addig az itt élők mindössze 3%-ának van lehetősége DSL-technológia használatára.

Az információs és kommunikációs eszközök használatát a különféle társadalmi és demográfiai tényezők az egyén életstílusán keresztül befolyásolják. A társadalmi státus és az értékválasztások a fogyasztási szokásokban is megmutatkoznak. Az információs és kommunikációs eszközök használatát meghatározza a korcsoport, az iskolai végzettség, a szakképzettség, számítástechnikai felkészültség és a kulturális tőke is. További befolyásoló tényezők a személyközi kapcsolathálókat alkotó rokonok, barátok, ismerősök és munkatársak használati szokásai.

Az információs és kommunikációs eszközök használata az egyén munkaerő-piaci részvételétől, s ezen belül attól is függ, hogy milyen gazdasági szektor résztvevője az illető, milyen jövedelemmel rendelkezik, és szellemi vagy fizikai munkát végez-e.

Az információs és kommunikációs eszközökkel kapcsolatos fogyasztási szokások attól függenek, milyen presztízse van ezeknek az eszközöknek a fogyasztók értékpreferenciája szerint. Megfelelő attitűdök szükségesek ahhoz, hogy a fogyasztók előnyben részesítsék az információs és kommunikációs eszközök használatát. A potenciális felhasználónak nyitottnak kell lennie a technológiai újdonságok iránt, kompetensnek kell éreznie magát az eszközök használatához, és érdeklődnie kell az új információk iránt.

A szegregált információs társadalomban szakadék képződik a „digitális írástudók” és az „írástudatlanok” között. Akik nem tudják használni a technológiai fejlődés nyújtotta előnyöket, tartósan kiszorulnak a gazdaságnak (és a társadalomnak) azokról a növekvő területeiről, ahol az infokommunikációs eszközök használata olyan alapkövetelménnyé vált, mint az ipari forradalmat követően a hagyományos írní-olvasni tudás.

A digitális szakadék egyik legérintettebb csoportja az időseké. Az időskori aktív életvitel megőrzése, a helyi közösségekben való aktív szerepvállalás, a társadalom vérkeringésében való részvétel egyre fontosabbá váló feltétele lesz a modern információs és kommunikációs technológiák ismerete és használata. Nemcsak a társas kapcsolatok, a fogyasztás és az ismeretszerzés egyre növekvő része bonyolódik le az interneten keresztül, hanem az egészségügyi és szociális szolgáltatások igénybevétele terén is egyre növekvő lehetőségeket kínál a digitális technológia. Egy digitálisan kettészakadó társadalomban a lemaradók képtelenek lesznek a többséggel és a demokratikus intézményekkel való párbeszédre, és nem fognak tudni hozzájutni az új gyógyászati segéd-eszközök alkalmazásához sem. Ezért az Európai Unió iránymutatásokkal és jogi eszközökkel, a tagországok pedig aktív cselekvési tervekkel és programokkal próbálják a szakadékot áthidalhatóvá tenni, s ennek jegyében az idősebbekkel is megismertetni, megkedveltetni az internet, a mobiltelefonok, egyszóval a digitális világ adta lehetőségeket, miközben a gyártók és a szolgáltatók figyelmét is igyekeznek felhívni az idősek igényeire.

A digitális szakadékok keletkezése és elmélyülése egy olyan új jelenségre utal, amelynek a társadalmi rétegződés szempontjából is jelentősége van. A modern információs és kommunikációs technológiai eszközök terjedése kumulatív módon hat a meglévő társadalmi hátrányok generálódására abban az esetben, ha az információs és kommunikációs technológiai eszközök hozzáférése, használata módjának, valamint az *online* elérhető tartalmak és szolgáltatások fejlesztésének érdekében nem történik semmi.

Az információs társadalom újrendezi a társadalmi erőforrásokhoz, az információkhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférést. Ezt a „fiatalabb” idős korosztály egy szűkebb rétege már felismerte. Nekik már mások az igényeik nyugdíjas éveikben: teljes életet szeretnének, egészségesen kívánnak élni, továbbá utazni, nyaralni, sportolni, szórakozni, vásárolni és dolgozni akarnak, elvágyódva beszűkülő anyagi lehetőségeik korlátai közül. Azt is tudják, hogy ha megőrzik aktivitásukat, akkor szellemileg és testi- leg később érik őket a betegségek, hosszabban, szebben élhetnek. Ők azok, akik mind többen és mind bátrabban szeretnék felhasználni a számítógépet, ők is szeretnének internetezni, mert megszokták a munkahelyükön, vagy mert éppen ott nem volt rá

lehetőségük. Ezért az időseket informatikára oktató helyeken állandó túljelentkezés van, amit az az igény motivál, hogy megtanulhassák a modern korszak eszközeinek kezelését, és teljes életet élhessenek hatvanas, hetvenes éveikben, sőt azon túl is. Ezek a kurzusokon a városlakó értelmiségi nők vannak többségben, talán azért, mert a férfiaknál érdeklődőbbek, aktívabbak, jobb kommunikációs készségeik vannak és nyitottabbak a szervezett programokra.

Az idős korosztály új ambíciói a számítógép-fogyasztásban is megmutatkoznak. Az elmúlt évek adatai szerint a PC-ellátottsági mutató a legidősebbek csoportjában növekedett a legdinamikusabban.

Az otthoni internet-hozzáférést tekintve az elmúlt években azt tapasztalhattuk, hogy a 40–60 évesek igyekeztek „felzárkózni” a fiatalabb korcsoportokhoz. A 60 évesnél fiatalabb korcsoportok „konvergenciájával” ellentétben a legidősebbek lemaradása stabilizálódott az utóbbi években.

Számtalan gyakorlati példa és tudományos kutatási eredmény mutat rá az információs és kommunikációs eszközök egyenlőségteremtő szerepére. Ennek érvényesüléséhez azonban nem elégséges feltétel az információs és kommunikációs eszközökhöz való fizikai hozzáférés biztosítása. Az infrastruktúrán túl elengedhetetlen az eszközök „értelmes” gyakorlati használatában segítséget nyújtani képes humán infrastruktúra fejlesztése is. Napjaink informatikai, valamint társadalom- és szociálpolitikájában ennek az egyik központi kérdéssé kell válnia. A legfontosabb feladatnak a digitális írástudás elterjesztését, valamint az arra való esélyeknek az információs és kommunikációs eszközök által nyújtott lehetőségek kihasználásával történő növelését kell tekinteni, hogy az egyének és a közösségek képessé váljanak a részvételre a társadalmi-gazdasági folyamatokban.

A 2001. október 8-án az Európai Tanács által elfogadott közlemény a legátfogóbb európai szintű állásfoglalás az e-befogadás, az információs társadalom által kínált lehetőségek kihasználása mellett, a szociális integráció érdekében. A közlemény alapját az az *e-Inclusion* jelentés alkotja, melyet az *ESDIS (Employment and Social Dimension of the Information Society)* elnevezésű, magas szintű összeurópai kutatócsoport készített. Az e-befogadás stratégiájának két fő eleme van: egyrészt az információs társadalom adta lehetőségek kihasználása a hátrányos helyzetű csoportok érdekében, másrészt pedig az akadályok elhárítása az információs társadalom mindenki számára elérhetővé tétele érdekében.

Az európai e-befogadás irányvonalának legfőbb elemei a következők:

- megfelelő *online* tartalmak és szolgáltatások létrehozása (hozzáférhetőség és érthetőség, a közérdekű oldalak minőségbiztosítása, interaktív e-kormányzati szolgáltatások a hátrányos helyzetű csoportok számára, az önkéntes *online* szolgáltatások fejlesztésének elősegítése);
- a helyi közösségek megerősítése *online* szolgáltatásokon és hálózatokon keresztül (*online* közösségek létrejöttének segítése, különösképpen a hátrányos helyzetű városi közösségek és az elszigetelt területeken élők szükségleteinek kielégítése érdekében);
- IKT-munkalehetőségek megvalósítása a hátrányos helyzetű csoportok számára (távmunkahelyek teremtésén, elismert alapfokú számítógép-kezelői vizsgák megszerzésén és fogyatékkal élő munkavállalók alkalmazásán keresztül);

- a társadalom figyelmének felkeltése az információs társadalom kínálta lehetőségek iránt;
- az informatikához való hozzáférés elősegítése és megfizethetővé tétele;
- a digitális műveltség megszerzésének elősegítése a hátrányos helyzetű csoportok számára;
- e-hozzáférhetőség: a fogyatékkal élő emberek számára a technikai akadályok leküzdése;
- az összes érintett fél együttműködésének megteremtése a regionális és helyi szervezetek (szociális partnerek, civil társadalom, PPP) bevonásával.

Az integráló, befogadó információs társadalomnak négy fő feladata lehet: elő kell segítenie az emberek és a közösségek életminőségének javulását; a társadalom minden tagja számára lehetőséget kell biztosítania, hogy hozzájárulhasson a tudásalapú társadalom kialakításához; integráló hatású információs lehetőségeket kell kínálnia, hogy az állampolgárok minden demográfiai csoportból egyformán kapcsolatba léphessenek az e-kormányzattal, és ezáltal hatékonyabban részt vehessenek a demokratikus folyamatokban; végül pedig fel kell ismernie a közösségi és önkéntes csoportok jelentőségét a célok elérése szempontjából.

Napjainkban három idős emberből kettő (70%) úgy gondolja, hogy a média az informatikát egyértelműen a fiatalokkal kapcsolja össze. Az internet elérhetetlensége miatt minden második megkérdezett idős ember (48%) a gyártókat hibáztatja azért, hogy az idősök igényeit, szükségleteit nem veszik figyelembe a tervezésnél, az eszközök formai kialakításánál. Majdnem minden második idősebb ember gondolja úgy, hogy lépést tart a technológiai újításokkal, és ezt a korosztályt ugyanígy fele-fele arányú megosztottság jellemzi abban a tekintetben, hogy reménytelenül öregnek érzik-e magukat a számítógéppel való megbarátkozáshoz. (Ezt a problémát próbálja megoldani az a holland kezdeményezés, melynek keretében idősebb emberek számára készült számítógépeket dobna piacra. Még ebben az évben a felhasználókhoz kerülhet az első európai fejlesztésű személyi számítógép, amely idős emberek számára készült. A problémák nélküli, univerzális PC iránti igény a világ minden pontján óriási. 65 év feletti emberek milliói – Magyarországon is tízezrei – ülnének le a számítógép elé.)

Az informatika kultúrájában való részvétel jelentősen megosztja az idősebb generációkat. Négy csoportot különböztethetünk meg közöttük, viszonylag élesen. Nagyjából minden harmadik idős ember (31%) ki van téve a lemaradás kockázatának. Ők azok, akik bezárkóznak, nem használnak számítógépet, és nem is tervezik annak használatát megtanulni. Majdnem ugyanilyen népes a technológiailag nyitottak tábora (29%): ők azok, akik bár nem használnak semmiféle információs technológiát, nyitottak, és kifejezték hajlandóságukat a tanulásra. A kései kezdők (13%) csoportja már túl van az információs technológiával való alapvető ismerkedésen, de lehetőség vagy érdeklődés hiányában tudásukat csak ritkán alkalmazzák, így gyakorlati tudásuk is csak alapszintű. Természetesen az idősök között is vannak, akik szívesen, gyakran és nagy rutinnal használják a legújabb információs technológiai újításokat, berendezéseket, ők az élvonalbeli kezdeményezők (27%).

Az idősök számítógép-használati hajlandóságát számos tényező befolyásolja. Az uralkodó tényező az iskolázottság foka, de az életkor és a jövedelem is erősen megkü-

lönbötzető elemek. Emellett azonban az aktivitás foka is jelentős életstílus-meghatározó tényezőként lép fel. A nem mint befolyásoló tényező a férfiak előnyét mutatja, míg a fennmaradó különbségeket a hallással és mozgásszervi betegségekkel kapcsolatos problémák jelentik.

Európa azonban nem mutat egyenletes képet az idősök számítástechnikai részvételét tekintve, az észak–déli tengely mentén jelentős eltérések tapasztalhatók. Hollandia, Dánia és Svédország vezet az idősebb emberek internethasználatában: ezekben az országokban 35% feletti a rendszeresen internetező idősök aránya, 40%-uknak otthoni hozzáférésük van. Ezzel szemben Írország, Görögország, Spanyolország és Portugália, de még Franciaország is jelentős digitális kihívás előtt áll: az idősebb generációk körében a hozzáférés 15% alatt van, és az internetet rendszeresen használók aránya (Franciaország kivételével) nem haladja meg az 5%-ot.

A társadalomban való részvétel, az integráció pozitív értelmezése a kulturális, technikai folyamatokhoz való kapcsolódást is jelenti. A kormányzatok kezdeményező hozzáállására van szükség, hogy az új technikából fakadó társadalmi kulturális folyamatoknak az idősebbek is részesei maradhassanak. Az európai társadalmak mindennapi életét megfordíthatatlanul behálózta az információs technológia. A modern társadalmakban az egyik alapvető jognak az állampolgárok *online* elérhető szolgáltatásokhoz és információkhoz való hozzáférési jogának kell lennie. Az idősebb emberek részére egyrészt rengeteg előnyt biztosíthat, ha hozzákapcsolódnak ehhez a világhoz, másrészt hátránnyal is járhat, ha fizikailag vagy mentálisan akadályoztatva vannak a hozzájutásban. Nem kapcsolódní az információs technológia világához nem egyszerűen azt jelenti, hogy valaki nem fér hozzá bizonyos *online* szolgáltatásokhoz, hanem azt is, hogy elesik a társadalmi kapcsolattartás egyik legfontosabb új lehetőségének kiaknázásától. A jelen társadalmában egyre nagyobb a kockázata annak, hogy az idősödő emberek lemaradnak az információs sztrádán. Ennek megfelelően kell lépéseket tenni, hogy ez a társadalmi csoport ne izolálódjon, hanem a többi társadalmi csoporttal egyenlő mértékben férjen hozzá az infrastruktúrához és az általa kínált lehetőségekhez.

Az Európai Unióban – válaszul a társadalom idősödésének kihívásaira – egyre inkább előtérbe kerülnek az idősebb generációk érdekei és igényei. Az idősök integrálása az információs társadalomba tehát várhatóan egyre fontosabb szerephez fog jutni az EU politikai mindennapjaiban is. Az EU – elsősorban a foglalkoztathatóság imperatívusa miatt – igen fontosnak tekinti az ötvenes éveikben járók „e-oktatását”, ahogy ezt az Európai Foglalkoztatási Stratégia esetében láttuk. A legidősobb, ápolásra szoruló idősöket az információs technológia fejlődése alkalmassá teheti önálló, de mégis biztonságos életvitel folytatására a saját háztartásukban. Amennyiben a kormányzatok partnernek tekintik az idősöket, az aktív öregség politikájának megvalósítása révén az idősök, nyugdíjasok is a társadalom hasznos tagjai tudnak maradni. Ehhez azonban az információs forradalom óta a kormányzatoknak el kell látniuk az információs kirekesztés leküzdése, az idősök korukból fakadó hátrányos helyzetének megszüntetése terén adódó feladataikat.

Az idősöknek sokféle akadállyal kell megküzdeniük, hogy teljes jogú tagjai legyenek az információs társadalomnak. Egy német és holland kezdeményezésű kutatási program számba vette az idősök előtt álló akadályokat. Az idősebbeknek a technológia költségvonzata jelenti az első akadályt, az *online* hozzáférés sokaknak egyszerűen meg-

fizethetetlen. Sokszor előfordul azonban, hogy az idősebb emberek nem is érdeklődnek az információs technológia iránt, mert nem látják hasznát, saját életükre vonatkozó relevanciáját. Tehát az első lépésként az időseket el kell „csábítani”, fel kell kelteni érdeklődésüket az információs technológia hasznossága iránt.

A talán leginkább számottevő akadály az, hogy az interneten kevés az idősebb emberek számára releváns vagy hasznos információ, a kifejezetten az idősebb emberek számára kifejlesztett honlap. Ezért az idősek információs társadalomba való bevonásának az lehet az egyik módja, hogy számukra is érdekes, igényeiknek megfelelő információkat kell biztosítani a világhálón.

Sokszor persze az önbizalmuk is hiányzik ahhoz, hogy a gép mellé üljenek. Többben közülük bátortalanok, tamáskodva tekintenek az informatika térhódítására, s ugyanakkor kevésbé is hisznek a közvetített szolgáltatások megbízhatóságában. A kifejezetten időseknek szóló oktatóprogramok és oktatási rendezvények segíthetik őket, hogy a saját sebességükkel haladva bátorságot gyűjtsenek a digitális világban való eligazodáshoz. Emellett nagy könnyebbség lehet az informatikában jártas, de a saját korosztályukból való oktatókon, társakon keresztül való közvetítés, áthidalva a „korosztályi szakadékot” a számítógépek és az idősek között.

Az idősek számítógép-használatának, az internetezésnek további strukturális hozzáférési akadályai is lehetnek. Így problémát jelenthet az angol nyelv ismeretének hiánya, hiszen nagyon sok számítógép, internetes felület és általában a kommunikáció nyelve az angol, míg az idősek között kevesen ismerik az angol nyelvet, így ez is hátráltató tényező. Sokszor a számítástechnikai felszerelések konstrukciója sem veszi figyelembe az idősebbek igényeit, szükségleteit. Ahhoz tehát, hogy a virtuális világra vonatkozó ismeretektől eljussanak a valódi tájékozottsáig, hogy könnyedén hozzáférjenek az informatika vívmányaihoz és önbizalommal kezeljék a digitális világ szerkezetét, a gyártóknak és a fejlesztőknek is részt kell venniük az alkotófolyamatban, hogy ez a világ az idősek számára is megnyíljon.

A fennálló akadályok eredményes leküzdése terén már meglévő európai példák azt mutatják, hogy a leghatékonyabb az „összehangolt kezdeményezés” lenne. Az idősek digitális integrációjának megvalósítása érdekében minden szektor a maga felelőssége és lehetőségei mentén vennie ki a részét különféle programok megvalósításából, a problémát fókuszba állító politikai döntéshozói szinttől kezdve a civilszervezeteken keresztül egészen az üzleti életig, ahonnan az idősebbekre irányuló marketingtevékenység és az innovatív szolgáltatások várhatók.

A civil, magán- és kormányzati kezdeményezéseket három fő csoportba oszthatjuk. Első csoportjukat az aktív öregség időspolitikai kategóriájába tartozó programok alkotják, amelyek az időseknek a társadalomban való aktív részvételét segítik elő, hogy helyi közösségeik és fiatalabb társaik érdekében is kifejtessék értékes hozzájárulást jelentő alkotómunkájukat, és ne csak passzív, megtúrt tagjai legyenek a társadalomnak. Az aktív részvétel ösztönzésével és az idősekről alkotott kép megváltoztatásával különböző kormányok és szervezetek már ma is erre törekednek.

A programok második csoportjába az idősödő társadalom egy másik kihívására adott válaszként az önálló életvitelt folytató, de a szociális szolgáltatórendszerre egyre inkább rászoruló, nagyon idős emberek részére kifejlesztett egészségügyi szolgáltatások és a hosszú távú, tartós ápolás technikai újításai sorolhatók. Különböző speciális vide-

otelefonok, -kamerák és az idősek mozgását, baleseteit, gyógyszereszedési szokásait figyelő digitális rendszerek tartoznak ebbe a csoportba.

A harmadik csoport a legnépesebb. Ennek legfontosabb összetevője az e-befogadás, a digitális társadalomba való beilleszkedés elősegítése és az új technika adta lehetőségek kihasználása a minden állampolgár részére egyformán elérhető szolgáltatások megteremtése révén. Idetartozik a technikai készségek fejlesztése, az adekvát tartalomszolgáltatás, az újítások bevezetése az eszközök formai és funkcionális tervezésében és kivitelezésében, valamint a digitális írásbeliség fejlesztése is.

Ezek a programok még mind hiányoznak Magyarországon. Nincs kormányzati kezdeményezés az időskorúak segítésére az információs társadalomhoz való alkalmazkodásban. A korábbi ilyen irányú törekvések elhaltak. A civil kezdeményezések szerepe egyelőre nem több mint figyelemfelkeltés, marketing, annak bemutatása, hogy van lehetőség, van esély arra, hogy élhetőbb, boldogabb öregkor adasson meg az idős magyar állampolgároknak is. A magyar kisvárosok és falvak idős lakói még távol vannak az információs társadalomtól, de a teleházak segítő tevékenysége már érződik: az időskorúak közül viszonylag többen interneteznek a vidéki kisvárosokban, mint a fővárosban. A teleházak akciói, a Budapesti Művelődési Központ „Kattints rá, Nagyi!” kezdeményezése, az Informatikai Érdekegyeztető Fórum (Inforum) unoka-nagyszülő informatikai versenyei (2003, 2004, 2005) nemcsak segítséget nyújtanak, hanem egyúttal hathatósan jelzik a hiányokat és a szükségleteket is. A társadalmi szervezetek a megoldást nem az állami pályázatokban, hanem az együttműködésben látják: nem hisznek a közbeszerzés útján vásárolható társadalmi együttérzésben.

*

A magyarországi kistélepüléseken élő idős emberek körében az elmúlt két évben 4%-kal emelkedett az internethasználók köre, miközben a fővárosban a növekedés csupán 2%-os volt. A viszonylag kedvező tendenciák mögött meghúzódó alapeloszlások azonban nagyon alacsonyok: a fővárosban a 60 év feletti 3%-ának van internetes hozzáférése, míg vidéken ez a szám csak 1%.

Ismereteink szerint mintegy 200 nyugdíjasklub kapcsolódott be eddig az „eMagyarország pontok” hálózatába. Egy-egy ilyen „pont” átlagosan 50-60 embert szolgál ki, így mintegy 10 000 idős embernek lesz módja az információs társadalom lehetőségeit birtokba venni.

A Budapesti Művelődési Központ által létrejött „Kattints rá, Nagyi!” program a legjobb eredményeket Budapesten, Egerben, Kecskeméten, Miskolcon, Nyíregyházán, Pécsen, Szolnokon, Tatabányán, Szentiványban és egy kis faluban, Szadán érte el. 2003-ban összesen 1028 nagymama- és nagypapakorú ember végzett számítástechnikai tanfolyamot, melyeknek a szervezésében elsősorban a könyvtárak és a teleházak jártak az élen. A kecskeméti megyei könyvtár tájékoztatása szerint az elmúlt év során a „nagyinet” tanfolyamra 117 fő iratkozott be, s közülük 114-en kaptak tanúsítványt. Az összes tanfolyami résztvevő és új tanúsítványtulajdonos 59%-a volt nagyszülő. A könyvtárban külön interneteléréssel rendelkező számítógépek állnak a tanfolyamot végzettek rendelkezésére.

Az Informatikai Érdekegyeztető Fórum (Inforum) annak érdekében, hogy segítse az információs társadalom fejlődését és a digitális szakadék betemetését, immár harma-

dik éve rendez olyan informatikai versenyeket, amelyen nagyszülők (dédszülők) az unokáikkal közösen vetélkednek, játszanak egymással. A családok közösen, számítógép előtt ülve oldják meg a versenyen kapott feladatokat. A verseny résztvevői értékes fődíjakat nyerhetnek, és mindenki megkapja a verseny névre szóló emléklapját.

Az első unoka-nagyszülő informatikai versenyt az Inforum 2003. december 7-én rendezte meg Budapesten. Akkor 64 páros küzdött egymással. A versenyzőpároknak másfél óra alatt 62 feladatot kellett megoldaniuk, amelyek összesen 316 kérdést tartalmaztak. Az egyre nehezedő kérdések között voltak olyanok, amelyeknek a megválaszolásához csupán az eszközök egyszerű használatára vonatkozó ismeretekre volt szükség, ezeknek a célja az eszközök iránti bizalom, valamint az önbizalom erősítése volt. Ugyanakkor voltak olyan feladatok is, amelyek arra készítették a résztvevőket, hogy információszerezésre használják az internetet. Egyes feladatsorok olyan kérdéseket tartalmaztak, amelyek az alpműveltség témaköreit érintették, gondolkodtatva, és nemcsak intellektuálisan, hanem érzelmileg is érintve a különböző korosztályokat.

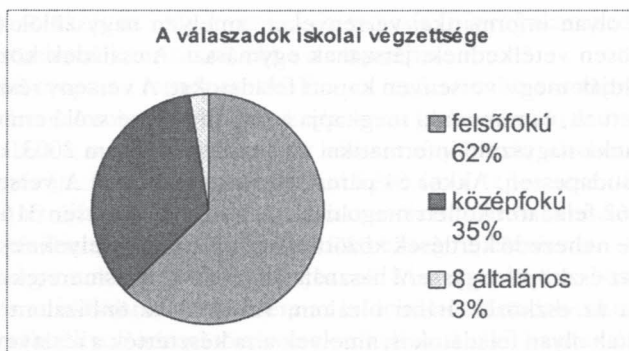
A második unoka-nagyszülő informatikai versenyen 60 feladatot kellett megoldania a 123 regisztrált párosnak. A kérdések jellege hasonló volt a korábbiakhoz, ám még intenzívebb internetes keresést és kreativitást követeltek meg az indulóktól. Közismerteti és kulturális kérdések váltakoztak könnyű informatikai és logikai feladatokkal. A feladatok kidolgozói, az Informatika-Számítástechnikai Tanárok Egyesületének tagjai arra törekedtek, hogy a feladatok játékoságuk révén inkább szórakozást nyújtsanak, mintsem izzasztó munkát követeljenek a résztvevőktől.

A versenyzők kétharmada budapesti volt, Kelet- és Nyugat-Magyarország egyenlő arányban képviseltette magát. Az internet használatának elterjedését jelzi, hogy a versenyzők egyharmada már az interneten találkozott az Inforum felhívásával, őket szorosán követik azok, akik a nyomtatott sajtóból vagy a televízióból értesültek a versenyről. A fővárostól mért „távolsági versenyben” Lenti (246 km) és Levelek (248 km) maga mögé utasította Siklóst (230 km) és Debrecent (226 km). Kiemelkedő eredménynek tekinthető, hogy az idősek kedvét e versenytől a nagy távolságok sem vették el. A legifjabb versenyző négyéves, a legidősebb pedig 79 esztendő volt.

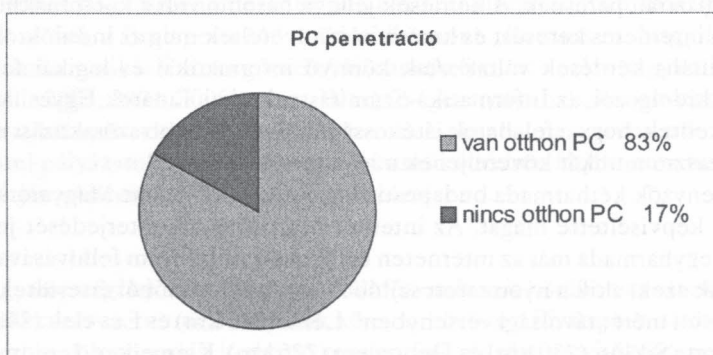
*

2005 őszén az Inforum immár harmadszor rendezte meg az unoka-nagyszülő informatikai versenyt november 13-án, Budapesten. A versenyben részt vevő nagyszülőket a szervezők egy kérdőív kitöltésére kérték. A kérdéssor feltérképezte a megkérdezetteknek az információs és kommunikációs eszközökkel kapcsolatos attitűdjeit, továbbá azt, hogy a verseny idején volt-e saját számítógépük és internet-hozzáférésük, valamint azt is, hogy otthonukon kívül hozzájutottak-e infokommunikációs eszközökhöz. A felmérés kiterjedt továbbá arra is, hogy tervezik-e a jövőben eszközök beszerzését vagy korszerűsítését, például áttérnének-e széles sávú internet-hozzáférésre a modemes kapcsolatok helyett. Egyes kérdések az interneten böngészett témákra, kedvenc oldalakra, az általuk igénybe vett vagy óhajtott szolgáltatásokra, valamint az online banki ügyintézésbe vagy a vásárlási lehetőségekbe vetett bizalmukra vonatkoztak.

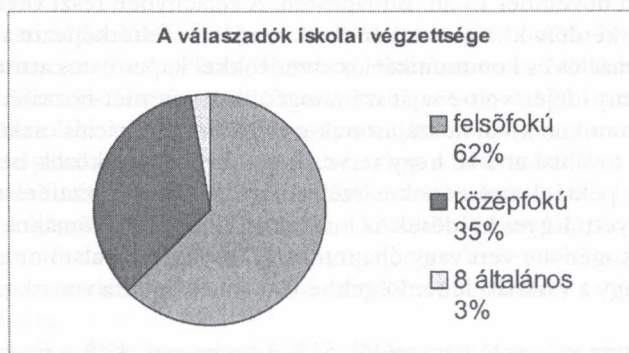
A kérdéssorra válaszoló nagyszülők 53%-a budapesti, 47%-a pedig vidéki, főleg városi lakos volt.

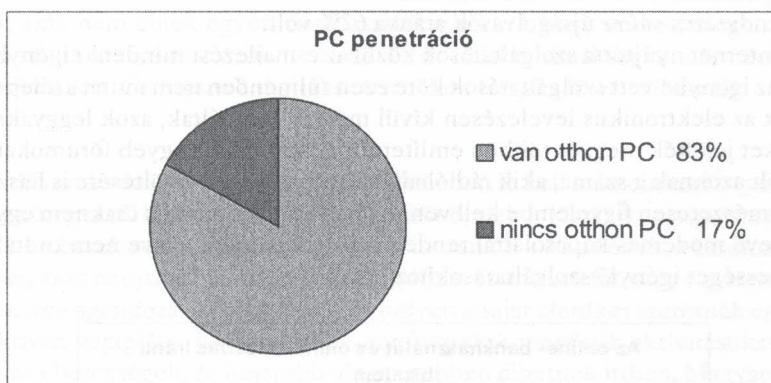
A válaszadók átlagéletkora 64 év volt, a legfiatalabb 55, a legidősebb 84 éves volt. A nemek majdnem egyenlő arányban oszlottak meg: a nők aránya 53%, a férfiaké 47% volt.

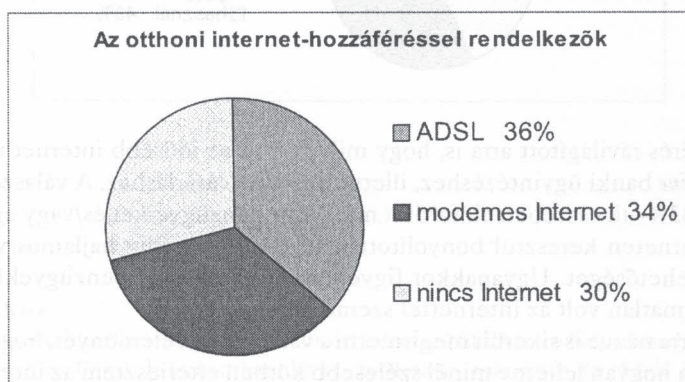
A válaszadók között iskolai végzettségüket tekintve magasan felülreprezentáltak voltak a felsőfokú végzettséggel rendelkezők (62%). A középfokú végzettségűek aránya a megkérdezettek között 35%, a csak 8 általános iskolai osztályt végzettké pedig mindössze 3% volt.

17% volt azoknak az aránya, akiknek a háztartásában nem volt PC, s ezeknek a 66%-a nyilatkozott úgy, hogy a következő év során szándékában áll a számítógép-vásárlás.

Az internetpenetráció a kérdezettek körében a következőképpen alakult: a háztartások 36%-ában volt ADSL, 34%-uk pedig modemes internetkapcsolatot használt. A válaszadók 30%-ának nem volt otthoni internet-csatlakozása, s ezeknek a 42%-a tervezte annak bevezetését.

Azok közül, akik otthonról nem tudták elérni a világhálót, a legtöbben gyermekeiknél vagy a munkahelyükön, illetve néhányan idősek klubjában, esetleg ismerősnél jutottak hozzá. A modemes internetezők 71%-a akart széles sávra váltani, a többiek megelégedtek a lassúbb és olcsóbb megoldással.

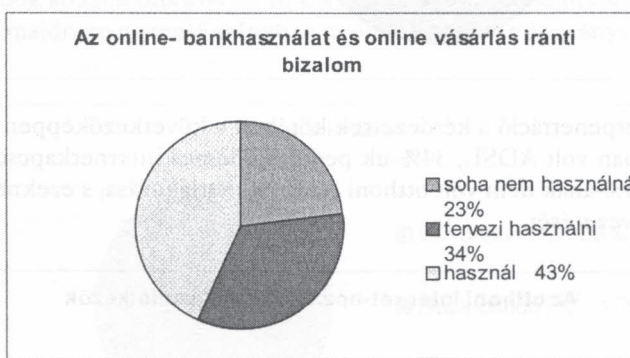
A megkérdezett nagyszülők átlagosan napi 100 percet töltöttek el internetezéssel. A szórás nagy: volt, aki csak napi 15 percet, mások 6 órát is eltöltöttek a világhálón való szörfözéssel. 26 válaszadó naponta átlagosan 30 percet vagy annál kevesebbet töltött el így.

Az idősebbek leggyakrabban a kultúra, a politika és a tudomány témaköre iránt érdeklődtek az interneten, ez után a közérdekű információk szerzése következett a népszerűségi listán. Ritkábban tervezték utazásaikat a világháló segítségével, és még ritkábban gondoltak arra, hogy egészségük megőrzésében is segítséget kaphatnak onnan.

Amikor arra kértük őket, hogy nevezzenek meg olyan lapokat, amelyeket minden alkalommal meglátogatnak, akkor legtöbbször a Startlapot, az Origót és a Google-t jelölték meg, ritkábban szóba került a Yahoo és az Index is.

A rendszeres *online* újságolvasók aránya 62% volt.

Az internet nyújtotta szolgáltatások közül az e-mailezést mindenki igénybe vette, azonban az igénybe vett szolgáltatások köre ezen túlmenően nem mutat széles spektrumot. Akik az elektronikus levelezésen kívül mást is használtak, azok leggyakrabban a hírleveleket jelölték meg, és többen említették a csevegő- és egyéb fórumokat is. Elnyésző volt azoknak a száma, akik rádióhallgatásra vagy zene letöltésére is használták a hálót. Természetesen figyelembe kell venni, hogy az internetezők csaknem egyharmad részét kitevő modemes kapcsolattal rendelkező felhasználók eleve nem tudtak komolyabb sebességet igénylő szolgáltatásokhoz jutni.

A felmérés rávilágított arra is, hogy milyen volt az idősebb internethasználók viszonya az *online* banki ügyintézéshez, illetve az *online* vásárláshoz. A válaszokból az derült ki, hogy 43%-uk esetében előfordult már, hogy pénzügyeiket és/vagy egyes vásárlásaikat az interneten keresztül bonyolították le, 34%-uk pedig hajlamos volt igénybe venni ezt a lehetőséget. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy pénzügyekben 23%-uk teljesen bizalmatlan volt az internettel szemben.

Végül arra nézve is sikerült megismerni a válaszadók véleményét, hogy az idősebb korosztályban hogyan lehetne minél szélesebb körben elterjeszteni az internet használatát. A legtöbbször (59%) a szolgáltatás árának csökkentésében látták a megoldást, és sokan a számítógép-kezelés oktatását és az internet népszerűsítését említették megoldásként. Lehetséges inspirációként megfogalmazódott továbbá az igényesebb tartalomszolgáltatás iránti igény is.

A vizsgált minta speciális csoportot alkotott, mivel a versenyen részt vevőkről eleve feltételezhető volt, hogy már valamennyire ismerték az információs és kommunikációs eszközöket és az internetet. Sokan közülük még dolgoztak, és a felsőfokú diplomák nagy arányából következően szellemi munkát végeztek, ami feltételezi a PC-ismertét. 31%-uk használta a munkahelyén az internetet. (A teljes népesség nagyobbik része csak a munkahelyén használja az internetet, és kevesebben tudnak otthon is rácsatlakozni a világhálóra.)

A mintában szereplő megkérdezettek tehát sokkal nagyobb előnnyel indultak neki időségeiknek, mint velük egykorú, már hosszabb ideje inaktív társaik, akik a digitális írástudást eszközök és oktatás hiányában nem sajátíthatták el. Hátrányban vannak azok, akik nem élnek együtt fiatal családtagjaikkal, hogy azoktól megtanulhassák az infokommunikációs eszközök használatát, és időskoruknál fogva már nem fogékonnyak az újításokra. Ők sajnos a digitális társadalom leszakadóivá válhatnak.

*

nyelvi. Az idős emberek gondjainak megközelítésében le kell számolni az *Öreg néne ószikéje* nyomán az öregekről kialakult és mindmáig élő képpel. A klasszikus nagyiszerepeknek a mai idős emberek sem akarnak megfelelni, hiszen ők a 60-as évek, a beatkorszak huszonévesei, akik napjainkban vonulnak nyugdíjba, és az unokáik vagy a gyermekeik kiszolgálása, a cicagondozás kispolgári idillje helyett a saját életüket szeretnék egészségesen és aktívan végigélni. És ha idősebb honfitársaink megőrzik aktivitásukat, később érik el őket a betegségek, és hosszabb ideig, szebben élhetnek itthon, Magyarországon, közöttünk is.